

emberi sorsok számos változata is. Azokon belül pedig legtöbb esetben a válságba bonyolódott, konfliktusok és dilemmák szorításába került, életükben magukra maradt embersorsok látványához jutunk. Ahhoz a vízióhoz, amelynek megérzékítéséhez Csiki László karkai reminiscenciával él: „Furcsa *labirintus* ez a kórház (a kiemelés tőlem), félemeletnyi vagy annál is kisebb szintkülönbségekkel, lejtő és emelkedő folyosókkal, szegletek, kanyarulatok, benyílók és átjárók sokasága. Hatalmas fehér ajtók váltakoznak keskeny kis fehér vagy éppenséggel festetlen ajtókkal: mintha bárhol bejáratot lehetne vágni a falba, és mögötte máris ott egy új kórterem. Végeérhetetlen ez a kórház, rejtett bugyrai úgy türemkednek ki egymásból, akár a szappanhab buborékai; talán alakja, terjedelme is változik, mindenképpen mozog, alakul, miközben én mozgok benne” (*Közkórház*).

A *Körkép* tradicionális gyűjtemény. A kortárs kispika folyamatos áttekintése, jelenléte óhatatlanul megélesíti alkotók, befogadók s szakemberek szemét egyaránt, figyelmüket összpontosítja, és a visszatérő jelenségek, hibák s erények számbavételére teszi őket képessé. Egy ilyen gazdag, változatos szinképű antológia írásműveit pedig több oldalról meg lehet közelíteni, számtalan olvasat lehetséges.

POZSVAI Györgyi

ARCHAIKUS NAIV MONDÁK, HIEDELMEK

Polner Zoltán: *Sáremler*. Szeged, 1989

Polner Zoltán évtizedek óta hozzáértő szakmai tudással kutatja, gyűjti a Szeged környékén levő falvak népi hagyományait. Értékes gyűjteményeinek a sorát (*Föld szülte fáját, Ördögösök, Éganyám, földanyám, Jegykendő a forgószélben*) újabb kötet gazdagítja, a *Sáremler*. Ebben a kötetben a szegedi nagytáj népének kozmogónikus hiedelemvilágáról, a világ és az ember teremtéséről, a nép természetismeretéről kíván képet adni.

Csongrád megye mintegy harminc falujának számtalan népi bölcsessége, féltve őrzött vallomása került a kötetbe Ipolyi Arnold, Kálmány Lajos és Bálint Sándor gyűjtőmunkájának nyomában. Gyakran egy-egy eredetmonda vagy természetmagyarázó hiedelem a bibliai történetek vaskos, trufaizű tomácsolói lettek. A paradicsomi történeteket folklorizálták a gyűjtemény szövegei. Az Őszösvetség szűkszavú történetei így gazdagodtak a népi képzelőerő révén újabb fordulatokkal, mesei szálakkal.

Gyűjteményét Polner két nagyobb egységre osztja, az elsöben az eredetmondákat, a másodikban a természetmagyarázó hiedelmeket, ráolvasásokat és népi imádságokat közli. Az eredetmondák az ember keletkezését magyarázzák kis eltérésekkel. Egy vonatkozásban megegyeznek a történetek, a férfi a „teremtés koronája”, hiszen az Úristen, amikor sárból megalkotta az első embert (*Sáremler*) „Elfelejtette rátönni a koronát arra a testre, osztán azért mondta, ez majd jó lösz nőnek. Aztán mögcsinálta újra Ádámot, oszt annak már csinált koronát is.”

Az őszinte, egészséges népi humor jut kifejezésre az *Isten embert teremt* című történetben, melynek tanulsága, hogy Ádám, amikor meglátta Évát, akit az Úristen az

egyik bordájából teremtett, így szólt: „Uram-Teremtőm, szedd ki az összes bordámat! Olyan huncut vót Ádám. Inkább borda nélkül járna máig is minden férfi, nem elég neki egy nő.” A *Miért szülnék fájdalommal a nők?* is a népi bölcsesség bizonyítéka. Amikor a nők fájdalom nélkül akartak szülni, mint az állatok, az Úrjézus azt mondta: „Jó, lehet úgysis, de akkor ugyanúgy köll nektök is közösülni, mint az állatoknak. Egy évbe csak egyszer. Aszonták az asszonyok, akkor inkább vállaljuk a fájdalmas szülést, de nem elég egy évben egyszer.”

A légy elnevezéséről is több történetet olvashatunk. A légy a vízözön előtt csak bogár volt. „Légy ottan, aszonta rá Noé. Hadd légy. Azért lett légy.”

A gyűjtemény második része terjedelmesebb, hiszen a különféle hiedelmek behálózák az ember világát; a betegségek népi gyógyítása, megelőzése, az időjárás viszontagságait való védekezés különféle módjai, népi imádságok olvashatók ebben a részben. A nap, a hold, a csillagok szerepe mindig fontos volt a nép életében. Nem véletlen tehát, ha az olvasó olyan megjegyzésekkel találkozik az egyes hiedelmek, imák után, hogy még ma is használják, mondják, mert használ. Az újholdat például így köszöntik „Új hold, Új király / téged köszönt az egész világ.” Ez a köszöntés sem véletlen, hiszen az öregek a holdat szentnek tartották. Fogfájást, szemölcsöt, tyúkszemet egyaránt gyógyított. De holdfogyatkozáskor nem ültettek baromfit tojásra, mert „Tudták, hogy a holdvilágot észli a Markoláb, oszt az ilyenkor ültetett baromfiakat is elhordja, megéshi valami férég.” „Holdfogytára kár ültetni, / mert a dög el fogja vinni” szól a figyelmeztetés.

Tavasszal az első égzengéshez is sok hasznosnak vélt hiedelem fűződik. „Mikó megzendült, akkó szépen léfeküdtünk, oszt gurultunk... Azt kiabáltuk, hogy »Ekkora görögdinnyék légyének, ni!«” Vagy hátfájás ellen hemperegve ezt mondták: „Derékfájás, hátfájás: / menjen tölünk elfele!” A népi megfigyelések tapasztalata szerint „Ha délrül zöndül mög, akkor sok eső lösz, sok buza. Ha északrul, akkor mög olyan közepes, szárazság lösz.” A szél azt jelenti, hogy biztos valami táltos-sámán halott van. De szélért is lehetett könyörögni: „Szent Pál, / Szent Jakab, / adj szelet!”

A forgószelemben a hiedelem szerint az ördög és a felesége jár vagy „... istenszekere, mert hogy Illés nevű próféta is azzal mönt föl a mennybe.” Ha viszont „... forgószelel gyün a tavasz, akkor rossz nyár van. Ha pedig délibárával gyün a tavasz, akkor jó nyár lesz.”

A sok hiedelemből azt is megtudja az olvasó, hogy „a szivárvány az Isten koszorúja”, a villámlás pedig „Isten ostora”. Mivel az időjárás nagyban befolyásolta a gazdasági élet alakulását, ezért figyelemmel kellett kísérni. Ezt igazolták a hiedelmek és az archaikus pogány-keresztény motívumokat tartalmazó könyörgések, imák, amelyek az elhárításra vonatkoznak (*Gonosz felbőkre*).

A *Sáremler* szövegei őrzik a gyűjtési területre jellemző ö-zó alakokat, és jelölik a nyílt e és a zárt ë hangot is. A végén a gyűjtő falvanként felsorolja az adatközlőket, kiknek túlnyomó része 60–70 évnél idősebb, ami azt igazolja, hogy Polner Zoltán legújabb kötete is értékes, már-már feledőbe menő népi hagyomány egy részét meg az utókor számára.